

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonae, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. XIX. De Templis. Eorum usus & necessitas. Origo ab Apostolis.
Veterum Scriptorum de illis testimonia. Templi & Ecclesiae apud Antiquos
discrimen. Missa aliquando extra Ecclesiam, & sine Altari ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

sunt, priscorum Patrum testimonia aliò detorquent: ac si in Ecclesia nihil umquam factum sit, nisi quod fieri nunc vident. Illos nimirum in varia absurda præcipites egit antiqui ritus desuetudo, & ex desuetudine ignorantia. Hic ego non disputo, sed constanter assero, hunc fuisse Ecclesiæ morem per plura sæcula, qui in Ecclesia Orientali adhuc viget. Hunc convellere scholasticis subtilitatibus audax consilium est. Desit fateor ille mos; non quia acumini disputantium Ecclesia cesserit; sed quia ritus ac ceremoniæ non in æternum permanent, tollique possunt ac mutari sine fidei ac unitatis dispendio. Cur autem desierit, causa mihi videtur fuisse, primò quidem quod fundatis ordinibus Mendicantium, & longè latèque propagatis, multiplicata sunt onera Missarum, atque ideò necesse fuit, singulos Sacerdotes, ut iis satisfacerent, singulis diebus privatim celebrare. Deinde quia charitas multorum refrixit, cessavit etiam frequens accessus ad hoc sacramentum, adeò ut hodie nec ipsi quidem Ministri in plerisque Ecclesiis communicent, licet sacrificio cooperentur. Olim verò hic ritus diebus festis & solemnioribus potissimum servabatur: quia sicut populus tunc sacro adesse, & sacra communione refici consueverat; ita viri Ecclesiastici Missæ solemnè ministrabant, & quisque sui Ordinis ministerio fungebatur, ac in unum propterea conveniebant, omnesque pariter sacram synaxim peragebant, Christi que corpus & sanguinem in fine percipiebant. Hæc autem verè & propriè communio Ecclesiastica dicebatur à sanctis Patribus tantoperè commendata, qua Clerici delinquentes diversimodè pro criminum varietate privabantur, & cum quis ab ea totaliter abstentus erat, veluti redactus ad laicam conditionem inter laicos in Ecclesia locum habebat.

CAPUT XIX.

De Templis. Eorum usus & necessitas. Origo ab Apostolis. Veterum Scriptorum de illis testimonia. Templi & Ecclesiæ apud Antiquos discrimen. Missa aliquando extra Ecclesiam, & sine Altari peracta. Dicta quadam obiter de Cryptis subterraneis. Varia Templorum nomina. De Camiteriis. Erecta olim Tempia supra Martyrum sepulturas. Reliquiæ Martyrum sub Altari.

I. **Q**UAMVIS Deus ubique sit, & in omni loco ad eum liceat puras & innocuas levare manus, ut Apostolus docet 1 Tim. 2. sacrificium tamen, cum sit publicus & maximus Dei cultus, necessariam habet cum altari & templo connectionem. Obeundum enim est per publicum ministrum ad hoc munus legitimè deputatum: nec decet ut tantum mysterium fortuito peragatur, bicunque Sacerdoti libitum fuerit, sed locus ritè consecratus requiritur, cuiusmodi est altare, cuius sanctitati & venerationi ut prospiceretur, & omnia profana ab eo arcerentur, additum est templum, tanquam domus Numini sacra, ad quam omnes stans horis convenirent, primò quidem ut sacrificio interessent, deinde ut alias Religionis functiones sanctius & congruentius in ea exercerent. Sicut autem extra templum Hierosolymitanum nefas erat in veteri Lege victimas immolare; ita in Evangelica certa loca ab Apostolis eorumque Successoribus delicta sunt, extra quæ illicitum foret sacrificium offerre, nisi necessitas cui parent omnes leges, dispensationi in aliquo casu locum esse suaderet. Hinc Cyrillus Alexandrinus lib. adversus Antropomorphitas cap. 12. *Donum, ait, sive oblatio, quam mysticè celebramus, in solis Orthodoxorum sanctis Ecclesiis offerri debet, neque alibi omnino. Qui secus faciunt, aperte legem violant.* In eandem sententiam loquitur Basilius lib. de Baptismo cap. 8. *Nobis periculum est malè obiti mandati, si loci rationem neglexerimus, maxime si Sacerdotii mysteria in locis profanis celebraverimus: propterea quod ea res indicium haberet, contempus in celebrante, offendiculum quoque generaret.* A temporibus igitur Apostolorum loca fuisse Deo dicata, quæ à quibusdam Oratoria, ab aliis Ecclesiæ dicebantur, in quibus populus orare, verbum Dei audire, synaxim agere, & corpus Christi sumere consueverat, Paulus Apostolus ad Corinthios scribens ep. 1. cap. 11. testis locupletissimus est. *Convenientibus, inquit, vobis in Ecclesiam audio scissuras esse inter vos. Et paucis interjectis; Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Etsi enim nomen Ecclesiæ pro Fidelium congregatione frequenter sumatur; hic tamen ab Apostolo pro ipso loco, in quem illi conveniebant, usurpari evidens est. Quem locum exponens Basilius in regulis brevioribus Interrog. 310. ait: Quemadmodum ratio non permittit, ut vas ullum commune in sancta intruferatur, eodem modo etiam vetat sancta in domo communi celebrari. Hoc ipsum confirmat Augustinus qu. 57. in Leviticum: Ecclesia*

Ecclesia dicitur locus, quo Ecclesia congregatur. Nam Ecclesia homines sunt, de quibus dicitur: Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam. Hanc tamen vocari etiam ipsam domum orationum, idem Apostolus testis est ubi ait: Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Et hoc quotidianus loquendi usus obtinuit, ut ad Ecclesiam prodire, aut ad Ecclesiam confugere non dicatur, nisi qui ad locum ipsum parietisque prodierit, vel confugerit, quibus Ecclesiae congregatio continetur. Ejusdem Apostolici temporis aliud testimonium ad Ecclesiarum nostrarum originem comprobendam profert Nicephorus lib. 2. cap. 3. ex Evodio S. Petri in Antiochena Cathedra successore, afferente in domo illa, in qua Christus hoc sacrificium instituit, & in qua Spiritus sanctus advenit, tamquam in prima Christianorum Ecclesia Jacobum primum Hierosolymorum Episcopum consecratum fuisse, & septem Diaconos ordinatos. Romae item ab Apostolis dedicatas Ecclesias eo ipso tempore, quae fidem praedicare coeperunt, ostendit Baronius anno Christi 57. numer. 100. Extat in Bibliotheca Reginae Sueciae Codex antiquissimus, in quo aliquot fragmenta ex diversis Martyrologiis in unum compacta sunt, simul cum fragmento Ordinis Romani de ritu Baptismi. In uno autem ex dictis fragmentis haec leguntur, Calendis Augusti. Romae, dedicatio primae Ecclesiae à Beato Petro constructae & consecratae. Eadem verba reperiuntur in vetustissimo Martyrologio S. Hieronymi nomine insignito, & à Luca Dacherio tom. 4. sui Spicilegii edito: itemque in alio nuper Lucae evulgato à viro eruditissimo Francisco Maria Florentino, cui alia consonant ab eodem in notis indicata. Quae autem fuerit Ecclesia prima prae omnibus in Urbe consecrata, an ea quae in Exquilis titulus Eudoxiae, sive S. Petri ad Vincula postmodum dicta fuit: an titulus Pastoris, nunc S. Pudencianae in colle Viminali; an verò alia, idem diligenter exquirat Exercit. 11. ad diem primam Augusti, in qua multa congerit de primi, secundi, & tertii saeculi Ecclesiis. Eandem veritatem confirmant antiqui Patres. Tertullianus de Idololat. cap. 7. „Tota die ad hanc partem zelus fidei perorabit in gemens Christianum ab idolis in Ecclesiam venire, de adversarii officina in domum Dei. Idem de Virginib. velandis lib. 13. „Certè virginitatem suam in Ecclesia abscondant, quam extra Ecclesiam celant. Timent extraneos, revereantur & fratres aut constanter audeant &

*in vicis virgines, sicut audent in Ecclesiis. Et de pudicitia cap. 4. nefarios quosdam submotos ait, non modo limine, verum omni Ecclesiae testo. Irenaeus & Origines altaris & Ecclesiae meminerunt: ille lib. 4. cap. 20. & 34. hic homilia 11. in Numeros. Zeno Veronensis, serm. de Psal. 126. Conventus, inquit, Ecclesiarum, quos ad secretam Sacramentorum religionem aedificiorum septa concludunt, consuetudo nostra domum Dei solita est nuncupare. Optatus Milevitanus lib. 2. ait, Donatistas inter quadraginta & quod excurrit Basilicas non habuisse locum Romae ubi colligerent, id est sacrificium offerrent. Eusebius denique lib. 8. Eccles. hist. cap. 2. edicta Imperatorum promulgata fuisse scribit de evertendis Christianorum Ecclesiis, ex quibus manifestè deducitur eas dudum extitisse. Facta est hæc everfio imperante Diocletiano. Sed & tempore Philippi Cæsaris quinquaginta & amplius annis ante Diocletianum Christianos Ecclesias habuisse ex eo constat, quod idem Eusebius narrat lib. 6. cap. 34. Cum enim Philippus utpotè Christianus in Vigilia Paschae Ecclesiam ingredi vellet, ab Ecclesiae aditu ob scelera quae commiserat ab Episcopo exclusus, & non nisi peracta poenitentia admissus fuit: sive id Romae contigerit sub Fabiano Papa, ut putat Baronius an. 246. sive Antiochia sub S. Babyla, ut refert auctor Chronici Alexandrini ex narratione Leontii Episcopi Antiocheni; & confirmat Chrysoftomus in orat. de eod. S. Babyla contra gentes, tacito tamen nomine Imperatoris. Nec desunt testimonia ab his etiam qui foris sunt. Nam Philo Judæus libro, quem inscripsit de vita contemplativa, seu de virtutibus supplicum, vitam primorum Christianorum describens, si Eusebio credimus lib. 2. hist. cap. 17. & Hieronymo lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, in singulis eorum domiciliis sacellum quoddam fuisse ait, quod *seminum* vocabant, in quo remotis arbitris sanctioris vitae mysteria peragebant. Lucianus quoque Echnicus, qui Apostolorum temporibus vixit, res Christianorum deridens in Philopatre Critiam quemdam introducit, qui cum ab aliquo Fidelium Christianus fieri suaderetur, ab eo deductus est in locum, ubi conventus Christianorum agebatur. „Pertransivimus, inquit, ferreasque portas & area limina. Multis autem superatis scalis in domum aurato fastigio insignem ascendimus, qualem Homerus Menelai fingit esse. Atque ipse quidem omnia illa contemplabar, quae insularis ille adolefcens. Video autem*

non Helenen meherclè, sed viros in faciem in-
clinatos & pallescentes. Scio in dubium revo-
cari à quibusdam Criticis an hic Dialogus à Lu-
ciano scriptus sit; fatentur tamen auctoris esse
ejusdem temporis, qui Trajano Imperatori ob
victoriam in Oriente partam hac compositione
gratulari voluerit. Est & apud Lampridium de
Ecclesiis Christianorum luculentum testimo-
nium, cum enim Christiani locum quemdam,
qui publicus fuerat, ut erigeretur in eo Ecclesia,
occupassent, Popinarii autem dicerent eum sibi
deberi, Lampridius ait Alexandrum Imperato-
rem rescripsisse, melius esse ut quomodocumque
illic Deus coleretur, quam dari Popinariis.

II. Quamvis autem ex communi usu nullum
ponatur discrimen inter Templum & Ecclesiam,
primis tamen sæculis Templi nomine non ute-
bantur Christiani, sed Ecclesiæ. Tempa enim
tunc vocabantur ingentia ædificia, in quibus ani-
malia idolis immolabantur. Hinc B. Hierony-
mus epist. ad Riparium ady. Vigilantium. *Mor-
tuo cadaveri atque polluto præbebant excubias, ut
post multa secula Dormitantiis somniaret, imò
eructaret immundissimam crapulam, & cum Juli-
ano persecutore Sanctorum basilicas aut destrueret,
aut in templa converteret.* Hinc etiam Valerianus
Imperator, teste Flavio Vopisco, ad Senatum
scripsit: *Miror vos, Patres sancti, tamdiu de ape-
riendis libris Sibyllinis dubitasse, perinde quasi in
Christianorum Ecclesia, & non in templo omnium
Deorum tractaretis.* Templi verò nomen primi-
tivæ Ecclesiæ Patres idcirco non usurpabant, ut
non solum à ritibus Ethnicorum, sed etiam à
vocalibus se abhorreere indicarent. Atque idèd
Gentiles illud idemtidem inculcabant, nulla es-
se Christianis Tempa, sectam esse irreligiosam,
& quæ nullum coleret Deum, ut testantur illo-
rum temporum scriptores, Arnobius lib. 6. *contra
Gentes*; Minutius Felix in *Octavio*, Lactantius
lib. 6. *divin. instit.* cap. 2. Clemens Alexandri-
nus lib. 7. *strom.* Origenes lib. 8. *contra Celsum*:
qui omnes respondebant, nulla Christianis esse
Tempa, qualia apud nationes erant, sublimi-
bus elata fastigiis, quibus putarent divinitatem
concludi: nullas habere aras adostentationem
extructas: nullas immolare victimas, neque thus
adolere: Deum istis non indigere, nec habitare
in templis manufactis ut Paulus dixit *Actor.* 17.
disputans cum Atheniensibus, impium esse Nu-
minis Majestatem unius ædiculæ angustiis cir-
cumscribere, cum homines latius habitant: in no-
stra mente Templum illi dedicandum esse, in no-

stro pectore consecrandum. Sic loquitur Minu-
tius Felix, sic Origenes, sic Lactantius. Hujus
autem elegantissima verba hæc sunt in fine libri
de ira Dei. „ Sit nobis Deus non in templis, sed
in corde nostro consecratus. Destructibilia
sunt omnia quæ manu fiunt. Mundemus hoc
templum, quod non fumo, non pulvere, sed ma-
lis cogitationibus sordidatur: quod non cereis
ardentibus, sed claritate ac luce sapientiæ illu-
minatur. Hæc ille contra Paganos, qui solam
externam speciem attendentes, in quo verus Dei
cultus consisteret, ignorabant. Quod si nomine
templi non sacrilega Gentium delubra, non dæ-
monum fana, sed loca Deo vero sacrata intelli-
gantur, in quibus Fideles congregari solebant,
ut Deum precarentur, sacra mysteria celebra-
rent, & alia religionis officia obirent, nemo in-
ficias ibit, sua semper Christianis fuisse templa,
sive conventicula, qua voce Arnobius lib. 4.
Ammianus Marcell. lib. 27. & alii usi sunt, quo-
cumque tandem nomine vocarentur.

III. Sæviente persecutione, cum ab omni
prorsus conventu Imperatorum edictis Christiani
excluderentur, quocumque loco poterant, ad
peragendam synaxim conveniebant. Testimo-
nium de hoc perhibet Dionysius Alexandrinus
apud Eusebium lib. 7. *hist.* ubi cap. 11. conventus
sibi interdicitos asserit, & cap. 22. sic loqui-
tur: „ Cumque ab omnibus fugaremur, atque
opprimeremur, nihilominus tunc quoque fe-
stas egimus dies. Quis locus, in quo varias
ærumnas singillatim pertulimus, ager, inquam,
solitudo, navis, stabulum, carcer, instar templi
ad sacros conventus peragendos fuit. In carceribus
sacrificium offerri consuevisse ex actis san-
ctorum Processi & Martiniani, Clementis An-
cyrani, aliorumque Martyrum passim didicimus:
& ex Cypriano, qui epist. 5. hortatur clerum, ne
glomeratim ad Martyres in carcere visitandos
concurrant; & ut Presbyteri qui illic apud Con-
fessores offerunt, singuli cum singulis Diaconis
per vices alterent: Legimus etiam apud Meta-
phrasten in vita S. Luciani Presbyteri & Marty-
ris, quod in die Theophaniæ rogatus à discipulis
in carcere celebravit. Sed cum deesset altare, nec
metu persecutorum posset inferri, S. Martyr di-
xit: Mensa vobis erit hoc pectus meum, non futu-
ra Deo minus honesta eâ quæ fit ex inanimi ma-
teria: Templum verò sanctum vos mihi eritis
me omni ex parte circumstantes, *Sacro igitur
cœtu eum in orbem circumstante, ut scribit Phi-
lostrorgius lib. 2. hist. Eccles. cap. 14. tanquam
jam*

jam morientem, ecclesiam speciem ita simul & munitum eo praebeante, ne ea quae a piis peragebantur, viderentur; Sacrum egit, seque primum & alios mysteriorum participes effecit. Verba Philostorgii, tacito ejus nomine ut solet, descripsit Nicephorus lib. 8. cap. 31. Hunc autem Lucianum suae sectae Martyrem Ariani praedicabant, sed ab hac suspitione liberat eum Baronius anno 311. & 318. & in notis Martyrologium. Apollonius Brixienis Episcopus in Sindone caelitus demissa Missam in carcere celebravit, ut refert ex Mombritio Bollandus die 15. Februarii. Romae clam celebrandi locum praebant ampli recessus subterranei in Cryptis arenariis; à quibus tamen excludebantur, cum vehementior persecutio urgebat, ut docent literae Cornelii Papae ad Lupicinum Episcopum Viennensem. Extant adhuc, & pars maxima mirabilium Urbis sunt hujusmodi Cryptae variis cuniculis ac multiplicibus anfractibus effosae, quarum structuram, & longè latèque protensa spatia in vicis distincta, cum diversis mansionibus & cubiculis merito admirantur quotquot eas ingrediuntur. Scripsit de his duo ingentia volumina Jacobus Bosius Italicè, à Paulo Aringo in latinum translata praefixo titulo Romae Subterraneae. Eisdem Hieronymus sic describit initio libri 12. in Ezechielem. » Dum essem Romae puer, & liberalibus studiis erudire, solebam cum caeteris ejusdem aetatis & propositi, diebus Dominicis sepulchra Apostolorum & Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi quae in terrarum profunda defosae ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepulcorum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur: *Descendant in infernum viventes: & raro desuper lumen admittam horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestram, quam foramen dimissi luminis putes: rursusque pedetentim acceditur, & caeca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur;*

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Quod autem Hieronymus soluta oratione, id ligata Prudentius expressit *Hym. 11. de Coronis.*

*Haud procul extremo culta ad pomeria villo
Mersa latebrosi crypta latet ovis.
Hujus in occultum gradibus via prona reflexio
Ire per anfractus luce latente docet.*

*Primas namque fores summo tenus intrat hiatus,
Illustratque dies limina vestibuli.
Inde ubi progressu facili nigrescere visa est
Nox obscura loci per specus ambiguum,
Occurrunt celsis immissa foramina rectis,
Quae jacent civos antra super radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus
Arcta sub umbrosis arva porcibus,
Attamen excisi subter cava viscera montis
Crebra terebrato fornice lux penetrat.
Sic datur absentis per subterranea solis
Cernere fulgorem, luminibusque juvi.*

In his cryptis sepultum fuisse S. Hippolyti corpus ait Prudentius, inde enim effossa arena sepeliendis Martyribus ampli recessus relictus sunt. Nullibi verò frequentius quam in hujusmodi subterraneis caemeteriis five areis, ut Latini vocabant, non solum Romae, sed & alibi passim fideles congregabantur. Testes sunt antiqui Patres. Tertullianus ad Scapulam cap. 3. *Sub Hilariano Praefide, cum de areis sepulcrarum nostrarum adclamaissent, Aerae non sint, aerae ipsorum non fuerunt.* Dionysius Alexandrinus apud Eusebium lib. 7. *hystor. cap. 11. Aemilianum praefectum dixisse ait, Nullatenus licebit vobis conventus agere, aut ea quae vocantur caemeteria adire. In gestis purgationis Caeciliani, Cives in area Martyrum fuerunt inclusi. Et in gestis purgationis Felicis, Tollat aliquis de vestris in aream, ubi orationes facitis.* Pontius in passione S. Cypriani loquens de edicto Valeriani adversus Christianos, *Iustum est ut nulla conciliabula faciant, neque caemeteria ingrediantur.* S. Stephanus in ejusdem Valeriani persecutione Missam in crypta celebrans supervenientibus militibus ante altare decollatus est, ut acta ejus testantur, & ex his Romanum Martyrologium die 2. Augusti. Eusebius iterum lib. 9. cap. 2. *Maximinus dum ad subruendam pacem nihil non molitur, primum quidem nostros à conventibus, qui in caemeteriis fieri solebant, nescio quo pretextu arceret aggressus est. Hæc tunc erant Christianorum Ecclesiae. Ibi divina peragebant mysteria, ibi stationes celebrabant, ibi populum instruebant, ibi baptismum & reliqua Sacramenta administrabant. Nec solum occasione persecutionis, sed reddita etiam Ecclesiae pace, si qua pietatis five necessitatis ratio urgeret, extra templum Deo consecratum Missas agere sancti & prisca Patres non dubitarunt. Narrat de se ipso Theodoretus *hyst. Religiosa cap. 20. quod cum virum sanctum & inclusum nomine Marim visisset, & ille mystici sacrificii videndi**

diuturno desiderio teneretur, rogavit ut illic divini doni fieret oblatio. „Ego verò, inquit, libenter obtemperavi, & sacra vasa adferri iussi, nec enim procul aberat locus, diaconorumque manibus utens pro altari, mysticum & divinum, ac salutare sacrificium obtuli. S. Paulinus Episcopus Nolanus, ut Uranius refert in ejus vita, hora sibi mortis imminente iussit sibi ante lectulum sacra mysteria exhiberi, ut una cum Episcopis, qui praesentes aderant, oblato sacrificio animam Deo commendaret. S. Vulfrannus Episcopum Senonensem, cum in Frisiam navigaret, navi manente immobili, Missam in mari celebrasse scribit Jonas Monachus Fontanellen. in ejus vita apud Bollandum die 20 Martii. Plura suppeditant hujusmodi exempla veterum Patrum monumenta, ex quibus nonnulla supra attulimus Cap. XIV.

IV. Sed his omissis revertor ad templa, quae ubi feliciora illuxerunt tempora, ad honorem veri Dei, tum à Constantino Imperatore, tum ab Helena ejus matre, tum ab aliis eorum exemplo ubique gentium extructa sunt, ut Eusebius in historia & in vita Constantini, Nicephorus lib. 8. cap. 30. & alii passim ecclesiastici Scriptores recensent. Tunc magnifica illis nomina à sanctis Patribus tributa sunt. Dicebantur enim Evangelica auctoritate *Domus Dei*, & *Domus orationis*, tamquam locus ad colendum & orandum Deum specialiter deputatus. A Græcis *Kyriaca*, à Latinis *Dominica* dicta sunt: cujus nomenclaturæ rationem reddit Eusebius orat. de laudibus Constantini cap. 17. „In urbibus, inquit, ac pagis, in agris ac desertis Barbarorum locis sana ac delubra in honorem unius omnium Regis ac Domini dedicavit, unde etiam Domini vocabulo honorata sunt, non ab hominibus, sed ab ipso omnium Domino cognomentum sortita. Ab eo quippe *Dominica* appellantur. Antiochiæ nobilissimum Templum fuisse, quod *Dominicum aureum* vocabatur, tradit Hieronymus in Chronico. Cyprianus lib. de opere & elemos. matronam divitem reprehendit, quæ in *Dominicum* sine sacrificio ibat. Factas cædes in *Dominico* & altare *Dominico* sublaturum conqueruntur Marcellinus & Faustinus Presbyteri Luciferiani partis schismaticæ adversus Damasum in libello precum ad Imperatores. Regula S. Pachonii cap. 54. *Si necessitas impulerit, ut Monachus foris maneat, vel in Dominico manebit vel in Monasterio ejusdem fidei.* Augustinus lib. 22. de Civit. Dei cap. 10. Memorias appellat dicens, *Nos Martyribus nostris non*

templa sicut Diis, sed Memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. A Græcis *Martyria* nuncupantur, quæ in honorem Martyrum erecta sunt. Eusebius lib. 3. de vita Constantini cap. 48. scribit Constantinopolim maximis ab eo *Martyriis* ornatum fuisse. In actis Concilii Chalcedonenfis sæpe memoratur *Martyrium sanctissimæ & pulchrè virtricis Martyris Euphemie*, in quo illud celebratum est. Marcus Diaconus in vita S. Porphyrii, *Cum ei occurrisset in gradibus Martyrii.* Et infra. *Invimus in Martyrium gloriosi Martyris Timothei.* Agit de hac voce Baronius in notis ad Martyrologium die 6. Julii. In eodem Martyrologio locus, in quo plura Martyrum corpora sepulta sunt, *Concilia Martyrum* nuncupatur die 23. Junii. Synodus Laodicensis can. 9. statuit, ne fideles orationis causa eant in cœmeteria, aut quæ dicuntur *Martyria* Hæreticorum. Sic *Apostolica* dicebantur, quæ Apostolorum; & *Prophæta*, quæ Prophetarum memorie dicata erant. Sozomenus lib. 1. cap. 17. *Rufinus consularis in suburbio Chalcedonis magnam Ecclesiam in honorem Petri & Pauli extruxit, & Apostolium ab ipsis appellavit.* Theodorus Lector lib. 1. *Reliquie S. Samuelis in ejus Prophæta sunt posite.* *Euderia* quoque & *Proseueria* à Græcis, à Latinis *Oratoria* omnes ecclesiæ sæpius vocantur: quæ verò ampliores & augustiores sunt, usus obtinuit, ut *Basilicæ* nominentur: quamvis nonnulli quascumque ecclesias *Basilicas* vocent. Occurrit passim hoc nomen apud Hieronymum, Augustinum, Paulinum, & alios; quod à gentilibus, ut alia multa, acceptum est. Erant enim *Basilicæ* Regum habitacula vel publica ædificia, in quibus judicia exerceri, atque à mercatoribus & numulariis negotia tractari solebant, quorum structuram describit Vitruvius lib. 5. demum ea vox ecclesiis Christianorum tributa est, vel propter ædificii magnificentiam: vel quia ibi, ut ait Isidorus lib. 15. *Origin. cap. 4.* Regi omnium Deo cultus & sacrificia offeruntur: vel quia profanæ *Basilicæ* in ecclesias Christi conversæ sunt, ad quod alludere videtur Aufonius in gratiarum actione ad Gratianum Augustum pro suo consularu dicens, *Basilica olim negotiis plena, nunc votis pro tua salute susceptis. Tituli* denique dicuntur, ut apud Anastasium in Marcello Papa, *Hic viginti quinque titulos in Urbe Roma constituit propter Baptismum & Pœnitentiam, & propter Martyrum sepulturas.* Prudentius hym. 12. de Coronis.

Parte alia titulum Pauli via servat Hostiensis.

Quæ autem fuerit origo Titulorum; qua de causa, siue qua occasione erecti fuerint: an idem initio fuerint titulus & ecclesia, ut plerique sentiant; an aliquod discrimen intercesserit, ut mavult Florentinius exercit. 11. in vetustius Martyrologium, nimis operosum foret hic diligentius examinare. Plura de his curiosus lector inveniet apud eundem Florentinium ibidem, & apud illos qui de titulis & de ecclesiis Urbis scripserunt.

V. Mos olim Christianorum fuit, ut, cum ab Ethnicis fidei causa vexabantur, in areis & cœmeteriis, in quibus Martyrum corpora quiescebant, ad synaxim peragendam convenirent, ut supra ostendimus: postquam verò Dei nutu extinctis tyrannis & profligato Ethnicismo, Romanum imperium crucis gloriam agnovit; cum jam liceret palam & ubique Christo Deo erigere templa, in iis præcipuè locis excitari cœperunt, in quibus paulò ante congregari, & clam mysteria celebrare consueverant: atque inde originem traxisse mihi videtur celeberrimus & inviolabilis Ecclesiæ ritus, ut sine Martyrum Reliquiis nullum templum nullumve altare ædificetur. Cœpit hic primum in Ecclesia Romana observari, & ab ea ad alias dimanavit. De Felice I. summo Pontifice sic scribit Anastasius: *Hic constituit supra sepulcra aut memorias Martyrum Missas celebrari; quia fortassis de hoc legem edidit, ne aliter fieri posset.* Prudentius postquam locum descripsit, in quo repositum fuit S. Martyris Hippoliti corpus, ita canit:

*Illæ Sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui Martyris apposita,
Servat ad æterni spem iudicis ossa sepulchro,
Pascit item sanctis Tybricolæ dapibus.*

Concinit Prudentio Paulinus Natali 9. S. Felicis.

*Spectant de superis altaria tota fenestris,
Sub quibus intus habent sanctorum corpora sedem.
Namque & Apostolici cineres sub cœlite mensa
Depositi, placitum Christo spirantis odorem
Pulveris inter sancta sacri libamina reddunt.*

Idem initio epistolæ 11. ad Severum Reliquias ad Basilicam dedicandam necessarias esse asserit, eique mittit ad hunc effectum particulam ligni sanctæ Crucis. Ambrosius epistolæ 54. ad Marcellinam sororem, „Cum Basilicam, inquit, dedi-

„re cœperunt dicentes, sicut in Romana, sic Ba-
„silicam dedices. Respondi, Faciam si Marty-
„rum Reliquias invenero. Invenit autem sancto-
„rum Gervasii & Protasii corpora, & Basilicam
Romano more dedicavit. Idem initio libri de
hortatione ad Virginitatem de Reliquiis Sancto-
rum Vitalis & Agricolæ sermonem habens ait,
*Munera salutis accipite, quæ nunc sub sacris alta-
ribus reconduntur.* Hieronymus adversus Vigi-
lantium, qui ausus est Martyrum cultum impiis
scriptis convellere, „Malè ergo facit Romanus
„Episcopus, qui super mortuorum hominum
„Petri & Pauli secundum nos ossa veneranda,
„secundum te vilem pulvisculum, offert Domi-
„no sacrificia, & tumultos eorum Christi arbitra-
„tur altaria. Augustinus lib. 20. contra Faustum
Manichæum cap. 21. „Populus Christianus
„memorias Martyrum religiosa solemnitate con-
„celebrat, & ad excitandam imitationem, &
„ut meritis eorum consocietur, atque orationi-
„bus adjuvetur: ita tamen ut nulli Martyrum,
„sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quam-
„vis in memoriis Martyrum constituamus alta-
ria. Et ferm. 113. de diversis, qui est de S. Cy-
priano, eleganter ostendit templum ibi constru-
ctum, in quo sanguis Christi bibitur, ubi ille
suum fudit. Gregorius Magnus lib. 5. epistolæ 45.
Leontio Arminensi facultatem tribuit Ecclesiam
dedicandi, in qua, inquit, *Reliquiarum sanctua-
rium volumus collocari.* Et infra epistolæ 50. Epi-
scopo Santonensi Reliquias mittit pro consecran-
dis altaribus. Agit de eadem re lib. 7. Indict. 2.
epistolæ 11. 12. 73. 74. 85. lib. 9. epistolæ 26. lib. 10. epistolæ
12. & lib. 1. Dialog. cap. 10. Gregorius Turo-
nen. in vita S. Senoch Abbatis, „erecto altari,
„& loculo in eo ad recipiendas Sanctorum Reli-
„quias præparato, ad benedicendum invitat E-
„piscopum. Apud Sozomenum lib. 5. cap. 8.
Zeno Episcopus Gazæ ecclesiam ædificavit, al-
tare in ea erexit, ibique reposuit reliquias Mar-
tyrum. Theophanes in Justiniano facta refert
apud Constantinopolim Encæniam Apostolorum,
& recondita ipsa Andrea & Luca Apostolorum,
quæ solemnè pompa à Menna Episcopo in
templum delata sunt. Cum verò hic mos ab Ico-
nomachis convelli & abrogari cœpisset, septima
Synodus can. 7. statuit, ut, quæcunque templa si-
ne Martyrum Reliquiis consecrata erant, in iis
Reliquiæ cum precibus consuetis ponerentur:
& si quis templum sine Reliquiis consecraret,
deponeretur, tanquam transgressor ecclesiastica-
rum traditionum. Hujus Christianæ consuetudi-
nis

nis testis est vel invitus vir impius & Christiano nomini infensissimus Eunapius Sardianus, qui in *Edesio Fani Serapidis ruinam deplorans*, ibi Monachos introductos, & Martyrum Reliquias collocatas rabiosissimè exaggerat. Quod si aliqua facella sive Oratoria in villis erigebantur, Concilium Epaunense *can. 25.* prohibuit, ne Reliquiæ Sanctorum in illis collocarentur, nisi Clericos vicinæ Parochiæ adesse contingeret, qui sacris cineribus pfallendi frequentia famularentur. Lego etiam apud Theodoretum & Sozomenum, erecta quandoque templa super tumulos Confessorum. Ille enim in *hist. religiosa cap. 24.* loculo Zebinæ Monachi maximum templum inædificatum scribit. Hic *lib. 8. Eccl. hist. cap. 19.* de S. Nilamnone Monacho agens, qui mortem à Deo impetraverat, ne onus Episcopale subiret, ait: *Templum super ejus sepulchrum indigenæ construxerunt.* Antiquissima tamen & ubique recepta consuetudo fert, ut Martyrum Reliquiæ in Altarium consecratione adhibeantur, quorum animas sub altari Dei Joannes in cælis vidit *cap. 6. Apocalypsis.* Hæc autem Martyrum veneratio ex eo dogmate fidei orta est, qua Sanctorum communionem credimus & fatemur. Fideles etenim, ut hoc factis profiterentur, in iis locis ad orationem & ad divina mysteria participanda conveniebant, in quibus Sanctorum ipsana posita erant, ut ea ratione, quam status defunctorum permittit, cum illis communicarent. Per illa siquidem representatur Ecclesia triumphans, quæ sic aliquo modo cum militanti communicat, & sacrificio nostro interest. Nam licet ipsa ipsana & ossa Sanctorum absente anima sensu careant, respectum nihilominus dicunt ad animam quæ in cælis est, & ipsis inest semen quoddam resurrectionis, & æternitatis. Hac eadem de causa veteris Ecclesiæ Patres Episcopos Orthodoxos sub altari sepelire consueverunt, ut cum ipsis sacrificia & ordinationes fierent: quia ad servandam fidei unitatem, & ad legitimam successionem indicandam communionem viventis Episcopi cum Antecessore defuncto necessariam existimabant. Apparet hujus moris vestigium in collatione Catholicorum cum Donatistis habita Carthagine tempore Innocentii I. *cognitione prima cap. 204.* nam ibi Donatus Episcopus Sitifensis Orthodoxus dixit: *supra corpus Episcopi Catholici Presbyterum ordinavi, & Deo volente ordinabitur illic Episcopus.*

CAPUT XX.

Altarium usus & origo. Ligneane fuerint, an lapidea. De Oratoris privati. Antimensia apud Græcos quid sint. De Ecclesiarum consecratione, ejusque ritus antiquitate. Verus Templorum structura. Ad quid fontes vel putei in atrio. Sua singulis loca tributa. Discreta mulieres à viris. De Sanctuario seu Presbyterio, & de sede Episcopali.

I. **A**Nnexa templis sunt altaria, quæ semper ad usum sacrificii extitisse in typum, & testimonium illorum, in quibus sacrificium Missæ ex Christi institutione offerendum erat, demonstrat Demochares in prolixo opere de Missa adversus Misoliturgos *Tom. 1. cap. 15.* Ea primum ab Adamo erecta fuisse non dubitamus: nam primus omnium sacrificium obtulisse creditur, suosque filios docuisse frugum & animalium primitias offerre Deo; cujus verò structuræ altaria illa fuerint, an sub dio, an in loco clauso & Deo specialiter consecrato, ut putat Jacobus Boulduc *lib. 1. de Ecclesia ante legem cap. 1.* cum de his Scriptura fileat, non est facile definire. His igitur omissis, quæ ad nostrum institutum non pertinent, de altaribus novi testamenti agendum est, in quibus corporis & sanguinis Christi sacrificium incruentum immolatur. *Habemus altare,* inquit Apostolus ad Hebr. *cap. 13. de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt: altare scilicet, in quo conficitur & distribuitur Eucharistia,* ut expliçant catholici Doctores. Tertullianus *lib. de orat. cap. 14. Nonne solemnior erit statio tua, si & ad aram Dei steteris?* Et *lib. 1. ad uxorem cap. 7. Aram Dei mundam proponi oportet. Cyprianus epist. 66. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in Sacerdotum prece, qui ab altari Sacerdotes & ministros voluit avocare.* Optatus Milevitanus, quem Sectarii reprehendunt, quod tanti faciat altaria: *Quid est, inquit, altare, nisi sedes Domini nostri?* Et infra. *Altaria in quibus obtulerunt olim Cyprianus, Lucianus, & cæteri Martyres confregisti, unde à multis pignus salutis perperuæ, tutela fidei spes resurrectionis æternæ accepta sunt.* Tanta erat Donatistarum rabies adversus Catholicos, tam immane odium, ut altaria frange-